

EURAJOEN KESKUSTAN JA LAPIJOEN OSAYLEISKAAVA-ALUEEN RAKENNUSINVENTOINTI 2009

Arkkitehti Jyrki Yrjölä
Satakunnan Museo ja
Eurajoen kunta

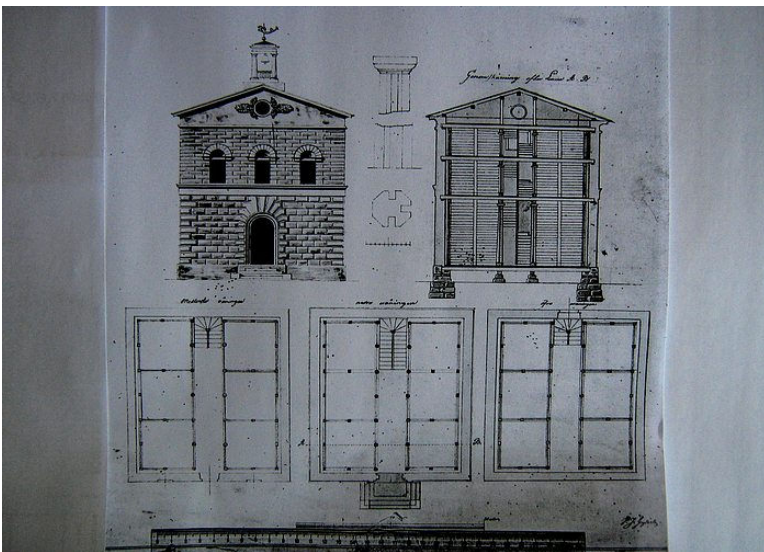

Eurajoen keskustan ja Lapijoen osayleiskaava-alueen rakennusinventointi

Hankealueen kuvaus

Vuoden 2009 kesän aikana toteutettiin Eurajoen Kirkonkylän - Lapijoen alueen rakennusinventointi osana Kirkonkylän - Lapijoen osayleiskaavatyötä. Inventointialueen rajausta oli sama kuin kaava-alueen rajausta ja jossain määrin laajempi kuin vuoden 1991 Kirkonkylä - Lapijoki yleiskaava-alueen rajausta. Pohjoisosassa, Kirkonkylän suunnalla inventointialue käsittää pääosan Kirkonkylästä sekä lisäksi osia Tarvolan, Lavila-Mattilan ja Pappilan kylästä. Lapijoen suunnalla inventointialueeseen kuuluu osia Lapijoen ja Taipaleen kylästä.

Maisemarakenteltaan inventointialue jakautuu koillisessa Eurajoen ja lounaassa Lapijoen juoksua seuraileviin laajoihin viljelyalueisiin sekä näitä erottaviin ja rajaaviin metsäisiin selänteisiin. Alueeseen kuuluu osia kolmesta valtakunnallisesti merkittävästä kulttuurihistoriallisesta ympäristöstä. Pohjoisessa inventointialueeseen liittyvät laajat Eurajoen-Irjanteen ja Vuojoen kulttuurimaisemat sekä etelässä puolestaan Lapijoen kulttuurimaisema.

Pehr Gylichin suunnitteleman Lavilan viljamakasiinin rakennuspiirustuksissa näkyvää kattolantorniinia ei liene koskaan toteutettu. Suomen rakennustaiteen museo, piirustuskokoelma.

Inventointialueen pohjoisosan ytimenä on Kirkonkylän keskustaajama, jota sivuaa länsipuolella jo 1950-luvun puolivälissä valmistunut Rauman-Porin valtatie. Taajamassa sijaitsevat kunnan keskeiset talous-, sivistys- ja hallintopalvelut. Erityisesti Kirkkotien ja

valtatie väliin rajautuva alue on ollut 1960-luvulta lähtien asutustoiminnan tärkeimpiä painopistealueita kunnassa. Eurajoen pohjoispuolella taajamakuvan muutos onkin ollut erityisen voimakasta viimeisinä vuosikymmeninä. Tiivis ja matala, usein rivitalotyyppinen rakentaminen on ollut leimallista Kirkkotien ympäristössä. Tämä historiallisesti katsoen nopea muutos korostaa jokivarren läheisyydessä säilyneiden vanhojen rakennuskulttuurikohteiden arvoa, joista osa on jo Satakunnan seutukaavaliiton toimesta luokiteltu arvokohteiksi ja huomioitu tällaisina kaavoituksessa. Näihin kuuluvat mm. Eurajoen pappila, Pappilankosken mylly ja voimalaitos, Lavilan makasiini sekä Lavilan tilanhoitajan rakennus. Pappilan lähiympäristöön 1800-luvun lopulla syntyneen pienen asuinyhteisön joitakin rakennuksia on säilynyt Sydänmaantien tuntumassa.

Inventointialue jatkuu pohjoisessa Maaden seudulle saakka, joka maaseutumaisena entisenä torpparialueena on nykyisin suurelta osin uudistunut rakennuskannaltaan. Myös Rauma-Pori -valtatie länsipuoli on yleisilmeeltään jokivarren halkomaa viljelysseutua. Inventointialueen länsirajan tuntumassa, Krisankulmalla, entisten torppien tilakeskukset sijoittuvat peltomaiseman reunalle.

Eurajoen eteläpuolelta on viime vuosina kaavoitettu uusia, lähinnä omakotirakentamiseen suunnattuja alueita. Tohkantien, vanhan pääraitin, tuntumassa kylämiljöön on kuitenkin säilyttänyt vanhoja maaseututaajaman ominaispiirteitään. Tien varrella on säilynyt toista maailmansotaa edeltävää, joskin osin ilmeeltään modernisoitua rakennuskantaa, merkittävimpänä Kirkonkylän vanha kansakoulu Vastamäen päällä. Myös lähes alkuperäisasussaan säilynyt 1950-luvun paloasema liittyy näkyvällä paikallaan keskeisesti Tohkantien tiemiljööseen.

Jussila. Kuva Jyrki Yrjölä 2009.

Lapijoki on yleisilmeeltään lapinjokilaaksoa seurailevaa maaseutumaisesta viljelysseutua. Uudisrakentamista on ohjattu jo 1970-luvun alusta tehokkaasti Lapijoen kaava-alueelle Raumantien tuntumaan. Peltomaisemaa koillis-lounais-suunnassa halkova Rauman-Porin valtatie muodostaa jokilaaksoa muovaavan maisemaelementin.

Useimmat Lapijoen vanhojen kantatilojen talouskeskuksista sijaitsevat vilkkaan Olkiluodontien koillispuolella, sen lähituntumassa. Olkiluodontien ja Rauman valtatie samoin kuin Hosiston- ja Koivuniementien varsille paikoitellen liittyvä omakotiasutus periytyy osittain tilojen maille aikanaan rakentuneesta vuokra-asutuksesta. Lapijoen koulun pohjoispuolella sijaitseva pieni, osittain säilynyt Fatporin alue muodostaa inventointialueella parhaan esimerkin tällaisesta asuinmiljööstä. Tosin tätäkin on viimeisten vuosikymmenien aikana täydennetty uudella omakotirakentamisella. Nummenkulman vanha asuinalue Raumantien tuntumassa on rakennuskannaltaan nytemmin kokonaan uudistunut.

Raumantien eteläpuolella kulkevan Unkintien (vanha Raumantie) tiemiljöön on Lapijoen museosillan molemmin puolin säilyttänyt perinteisiä piirteitään. Tien varteen on menneinä vuosikymmeninä sijoittunut erityyppistä liiketoimintaa, joskin nykyisin kaupalliset palvelut

ovat seudulta hävinneet, Taipaleentien kioskia lukuun ottamatta. Myös Taipaleentien varrella asutuskuva on pääosin säilyttänyt maaseutumaisen yleisilmeensä; uudempi sodanjälkeinen rakentaminen painottuu Kalliokosken sillan ja Rauman radan välisen tieosuuden varteen.

Asutushistorian yleispiirteitä

Sekä Kirkonkylän että Lapijoen asutus on perinteisesti muodostunut jokivarsien tuntumaan. Vakiintunutta maanviljelyä on seuduilla ollut keskiajalta lähtien. Toisaalta asutuksen sijoittumiseen on myöhemmin osaltaan vaikuttanut inventointialueen koillis-lounaissaunnassa läpäisevä vanha Rauman maantie. Kirkonkylässä tiivistä kyläasutusta on 1500-luvulla ollut kirkolta länteen johtaneen tien varrella joen pohjoisrannalla. 1700-luvun alkupuolella viisi kylän 16 kantatalosta on ollut Rauman suuntaan johtavan tien varrella, joen eteläpuolella. Vastamäen suunnalla on sijainnut myös osa itsellisten asumuksista. Eurajoen pappila on ollut nykyisellä paikallaan joen mutkassa Pappilankosken partaalla 1600-luvulta lähtien. Joen toisella puolella Tarvolan kaksi kantataloa, Isopere ja Tapani, samoin kuin Lavilan kartanon rakennukset ovat pohjoisempana täydentäneet Eurajokivarren vanhan asutuksen yleiskuvaa.

Osasuurennos Kirkonkylän isojakokartasta vuodelta 1777. Talot joen rannassa kirkolta länteen: Riiko(H), Komppi(G), Kahari(R) ja Astala(B). Kirkon puolella Tohka ja Arvela. Sillan eteläpuolella Rantapere ja Anuntila(F) ja tien länsipuolella Pirilä(N). Eteläisimpänä Osoi.

Isojaon yhteydessä 1700-luvun loppupuolella suoritetujen talojen siirtojen johdosta Kirkonkylän keskusta väljeni huomattavasti, mutta perinteisen tiiviin kyläasutuksen hajautuminen jatkui osittain vielä 1800-luvulla. Lisäksi 1800-luvun alkupuoliskolta lähtien uutta asutusta alkoi ilmaantua kylien ulkopuolelle torppien ja mäkitupien perustamisen seurauksena. 1800-luvun puolivälin jälkeen torppien lukumäärä oli sekä Kirkonkylässä että Lapijoella jo selvästi ylittänyt kantatilojen määrän. Kirkonkylässä torppariasutus keskittyi pääosin Eurajoen pohjoispuolelle Krisankulman tienoille sekä pienemmässä määrin joen eteläpuolelle Linnamaantien varteen. Myös Lavilassa ja Tarvolassa kartanon maat vuokrattiin suurelta osin torpparien viljeltäviksi, mistä seurauksena varsinkin Maaden seudun ja Sydämaantien suunnassa torppariasutus muovasi viljelymaisemaa merkittävästi.

Kirkonkylän kylämiljöö säilytti perinteisen, väljän yleisilmeensä pitkälle 1900-luvun puolelle. Vuosisadan alussa Eurajoen eteläpuolelle, Vastamäkeen muodostui kylän ensimmäinen liiketoiminnallinen keskus kauppoineen, kouluineen ja nuorisotaloineen. Melko merkittävä muutos kyläkuvassa tapahtui entisten Vuojoen kartanon vuokra-alueiden lunastuksen myötä. Suuri osa huonokuntoisesta vanhasta rakennuskannasta, eritoten torpista,

uudistettiin 1920- ja 30-luvuilla. Toisen maailmansodan jälkeisen maanhankintalain toimeenpano vaikutti inventointialueen asutukseen ehkä enimmäkseen Pappilan kylän alueella. Uudet viljelytilat sijoitettiin pääosin vanhan asutuksen yhteyteen, keskeisten viljelyalueiden laidoille. 1960–70-lukujen taitteesta lähtien rakentamisen painopiste siirtyi Eurajoen pohjoispuolelle kaavoitetuille uusille asuinalueille.

Pääosin perintötiloista muodostunut Lapijoen vanha kyläasutus on ryhmittynyt nauhamaisesti jokivarteen alisen kosken länsipuolelle. Poikkeuksena Nikusilta, joka mahdollisesti jo alkujaan on ollut muusta taloryhmästä hieman erillään joen koillispuolella. Taipaleen kylän kolme kantataloa periytyvät 1600-luvulta. Nämä Ungin, Juholan ja Setälän talot sijaitsivat tiiviisti kylätontilla Rauman maantien molemmin puolin nykyisen Yli-Ungin talon kohdalla.

Isojaon yhteydessä Lapijoen kylää väljennettiin kolmen talon siirroilla (Tarkki, Tapani, Junni), kun Jaakola oli aiemmin vapaaehtoisesti siirtynyt Rauman tien eteläpuolelle nykyiselle paikalleen. Torppia perustettiin Lapijoenkin talojen maille ja niiden luku oli 1800-luvun jälkipuoliskolla keskimäärin yksi tilaa kohden. Tilattoman väestön kasvun myötä pääteiden varsille ja tilojen lähialueille muodostui 1900-luvun alkuun tultaessa osin melko tiivistäkin mäkitupa-asutusta. Mainittavia tällaisia olivat Hankkilan tien lounaispuolella Jussilan ja Raunelan talojen maille muodostuneet pienet mäkitupa-alueet. Myös Koivuniementien, Hosistontien ja vanhan Rauman tien tuntumassa on ollut samantyyppistä pienimuotoista asutusta Nikusillan, Kartanon ja Juholan mailla. Lisäksi Rauman tien pohjoispuoleiselle metsäalueelle rakentui pääosin Pirilän taloon kuulunut Nummenkulman alue.

Vasemmassa reunassa Lapijoen kylä alasen kosken partaalla joen lounaispuolella. Keskellä Taipaleen kahden asutetun talon kylä (Ungi ja Juhola) Rauman tien varrella kutakuinkin nykyisen Yli-Ungin kohdalla.

Lapijoen ja Tarvolan kylien talot pysyivät jakamattomina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta aina vuokra-alueiden itsenäistymiseen saakka 1920-luvulla. Maanhankintalain toimeenpano 1940-luvun loppupuolella ei Lapinjokilaakson yläjuoksulla vaikuttanut merkittävästi maaseutumaiseen asutukseen. Uudet asutus- tai viljelytilat pyrittiin liittämään jo olemassa olevan asutuksen yhteyteen. 1960–70-luvun taitteesta lähtien Lapijoen seudun uudisrakentaminen on suunnattu Lapijoen kaava-alueelle.

Inventointityön vaiheiden kuvaus

Inventointiin liittyvät kenttätöet samoin kuin kohdetietojen kirjaaminen tehtiin kesä-syyskuussa 2008. Useimpien kiinteistöjen omistajia on päästy haastattelemaan, joko

paikan päällä tai puhelimitse. Osa inventoinneista perustuu ulkopuolelta tehtyihin havaintoihin, lähinnä tilanteissa joissa omistajat asuivat muualla tai kohteen arvo oli huomattavasti alentunut rakennukseen tehtyjen uudistusten takia. Pääosa rakennuksia koskevista tiedoista on saatu niiden omistajilta. Inventointityön loppuvaiheessa inventoija Jyrki Yrjölä ja rakennustutkija Liisa Nummelin pitivät yhteisen kiinteistöjen arvotusta koskevan palaverin.

Inventoinnin alueellinen, ajallinen ja laadullinen kattavuus

Alueellisesti inventointi pyrkii kattamaan koko osayleiskaava-alueen. Pääpaino on ollut alueen vanhemmassa, 1900-luvun alkuun mennessä rakennetussa rakennuskannassa.

Ajallisena rajauksena pidettiin 1930–40-lukujen vaihdetta siten, että tätä vanhemmat rakennukset on pyritty inventoimaan. Jälleenrakennuskauden asuinrakennuksia ei ole inventoitu paria poikkeusta lukuun ottamatta. Lähtökohtana pidettiin päärakennuksen valmistumisaikaa. Vanhassa tilakeskuksessa myös vuoden 1940 jälkeen valmistuneet (ulko)rakennukset on inventoitu ainakin pääpiirteittäin.

Eurajoen Kristillinen opisto, Jyrki Yrjölä 2009.

Inventointikohteet ovat pääsääntöisesti rakennuskokonaisuuksia, kuten tilakeskuksia. Arvokkaimmissa kohteissa vanha rakennuskanta muodostaa usein yhtenäisen pihamiljöön. Yksittäinen itsessään merkittävä rakennus ei välttämättä ole nostanut kohteen arvoluokitusta. Toisaalta joissakin poikkeustapauksissa kohde saattaa sisältää yksittäisen (arvo)rakennuksen. Erityisesti 1920-

ja 30-lukujen asuin-/päärakennusten kohdalla inventointikriteerinä pidettiin kohtuullisen alkuperäistä asua; mikäli muutoksia oli runsaasti eikä kohdetta voitu pitää muuten merkittävänä, se saatettiin jättää inventoinnin ulkopuolelle.

Arvottamismenetelmän kuvaus

Rakennusten arvoluokituksessa käytetään Museoviraston rakennushistorian osaston suosittelemaa luokituskäytäntöä.

Arvottamisessa ei ole puututtu kohteiden mahdolliseen kaavalliseen suojeluun, vaan kohteet on arvotettu pelkästään kohteista itsestään käsin. A/B/C -luokitus, jossa mainitaan myös suojelutavoitteet, on viitteellinen. Se ilmaisee, mitkä kohteet pääsääntöisesti kulttuurihistoriallisin, maisemallisin tai muun vastaavan perustelun mukaan ovat kohteita, joiden säilyminen olisi toivottavaa. Kaavallinen suojelu ja siihen liittyvä intressivertailu jää varsinaiseen kaavoitustyöhön.

Arvoluokituksen kuvaus

Arvokkaimmat yksittäiskohteet on esitetty suojeltavaksi kohdemerkinnällä (sr). Säilytettävät pihapiirit puolestaan esitetään osoitettaviksi aluumerkintään liitettävällä /s-

merkinnällä. Merkintöjä voidaan käyttää myös päällekkäin siten, että esim. tilan päärakennus on suojeltu kohdemerkinnällä ja pihapiirin arvojen säilyttämiseen veloitetaan lisäksi esim. merkinnällä AM/s.

Kohdemerkinnällä (sr) suojellaan vain yksittäisiä rakennuksia. Kohteen nimen jälkeen on seuraavassa kirjattu, mitkä rakennukset esitetään suojeltaviksi (yleensä päärakennus). S ulkumerkintä (ak) tai (oyk) ilmoittaa, että rakennuksella on asemakaavassa sr-merkintä tai, että se vuoden 1991 osayleiskaavassa on merkitty suojelukohteeksi.

- Astala (oyk)
- Eurajoen kristillinen opisto: päärakennus ja kansliarakennus (oyk)
- Eurajoen pappila: päärakennus (ak)
- Heinilä (Lj): päärakennus
- Jasunisu: asuinrakennus

Köyryn tilan aitta sijaitsee aivan tien kupeessa pihapiiriin tultaessa. Jyrki Yrjölä 2009.

- Jokiniemi: asuinrakennus (oyk)
- Jussila: päärakennus
- Jyvästö: makasiinirakennus
- Kahari: vanha kunnantalo (oyk)
- Kalliokoski: päärakennus
- Kirkonkylän kansakoulu: koulurakennus (ak)
- Koivistontorppa: päärakennus (oyk)
- Kopralla: tilanhoitajan rakennus (ak)
- Köyry: aitta
- Lavilan koulu: koulurakennus
- Lavilan makasiini: makasiinirakennus (ak)
- Maantie-Junni: makasiini
- Männistönmäki: vanha päärakennus
- Pappilankoski: mylly ja voimalaitos (ak)
- Purola: asuinrakennus
- Rantala: luhtiaitta
- Tammisto: päärakennus
- Vanha lääkärintalo: asuinrakennus

Alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön säilyttämiseen tähtäävä merkintä /s velvoittaa rakennusten kyläkuvan kannalta merkittävän luonteen säilyttämiseen korjaus- ja muutostöissä (pihapiirin kyläkuvan kannalta merkittävien rakennusten osalta), uudisrakentamisen sopeuttamiseen pihapiirin arvoihin ja lausunnon pyytämiseen

Satakunnan Museolta muutostilanteissa. Merkinnällä ei varsinaisesti suojella yksittäisiä rakennuksia, mutta se mahdollistaa puuttumisen rakennusten purkamistilanteisiin tai muutosaikeisiin rakennuksissa tai pihapiirissä. Sulkumerkintä (ak) ilmoittaa, että kohde on asemakaavassa varustettu /s-merkinnällä.

/s -merkinnällä esitetään suojeltavaksi Fatporin entinen mäkitupa-alue Lapijoella, johon kuuluvat kohteet: Ketola (Lj), Kivistö, Mattila ja Onnela

Lisäksi seuraavat pihapiirit esitetään suojeltaviksi /s -merkinnällä:

- Aho
- Astala
- Eurajoen kristillinen opisto (ak)
- Eurajoen pappila (ak)
- Heinilä (Kk)
- Heinilä (Lj)
- Jasunisu
- Jokiniemi
- Jussila
- Jussinpaja
- Jyvästö
- Kalliokoski
- Kartano
- Keskus
- Ketola (Kk)
- Kirkonkylän kansakoulu
- Koivistontorppa
- Kopralla (ak)
- Kyläkoski
- Lähdemäki
- Lapijoen koulu
- Lauri
- Lavilan koulu
- Lavilan makasiini (ak)
- Leppäranta
- Männistönmäki
- Miilumäki
- Niemenranta
- Nikusilta
- Oso
- Paloasema
- Pappilankoski (ak)
- Pikkupappila (ak)
- Poutala
- Purola
- Rainio
- Rantala
- Rauhala
- Raunela
- Ruohonen

- Saloranta
- Sillankorva
- Talopirilä
- Tammisto
- Tapani
- Tiilisali
- Tuomipuisto
- Tuulensuu
- Tyynelä
- Vanha lääkärintalo
- Vanha seurojentalo
- Yli-Unki

Purola. Kuva Jyrki Yrjölä 2009.

Käytetyt keskeiset lähteet

Ulla Heino: Eurajoen historia I-III.

Eurajoen pitäjänkirja. Julk. Eurajoen kotiseutuyhdistys 1977.

Kotiseutumme Eurajoki, osat I-XXV. Eurajoen kotiseutuyhdistyksen julkaisusarja.

Suomen maatilat III. Porvoo 1932.

Satakunnan rakennusperinne. Satakunnan seutukaavaliitto. Sarja A:177. Länsi-Suomen kirjapaino Oy, 1990.

Yksittäisiä kohteita käsittelevä muu kirjallisuus on mainittu ko. kohteen tiedoissa.

Rakennusluvat, yksilöity kohteittain, Eurajoen kunnan rakennusvalvonta-arkisto. Kiinteistörekisteritiedot, Maanmittauslaitos. www.ktj.fi. Kiinteistön omistajien haastattelut.

Suulliset tiedot:

Suullisia tietoja saatiin pääasiassa inventointikohteiden omistajilta.

Yleistietoa on lisäksi kerätty seuraavilta eurajokelaisilta: Kauko Kaunisto, Paavo Rannikko, Pirjo Jaakkola, Pertti Tuomola, Niilo Koivukoski ja Ilkka Heikkilä.

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

LOUNAIS-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS
SYDVÄS I RA I INLANDS
MILJÖCENTRAL

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto